Чурапчыга күн тахсар !

САҺА ОЛОХ

Чурапчы улууһун хаһыата

ХАҺЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЬЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

12+

2018 сыл Тохсунньу 30 күнэ Оптуорунньук № 7 (11463)

Отчуот

ЧУРАПЧЫЛАР ҮЧҮГЭЙИНЭН СЫАНАЛААТЫЛАР

Улуус баһыыбыта А. Т. Поговицын 2017 сылгааҕы үлэтин отчуота тохсунньу 24 күнүгэр Чурапчы нэһилиэгэр „Айыыы" куттуура уонна дьаһуобунай сайдыы кинигэр буолла. Маннык 337 киһи кэлтиитин ыытта.

Андрей Тимофеевич отчуотугар үлэ барыы салааларын сырыыннан сиһилии билиһиннэрдэ. Дьаһалгалыыр кэмигэр сценаҕа көтүппүөкүн экранна хаартыскалар, таблицалар көрдөрүллүбүттэрэ сөпөрөн-көпөрөн биэрдэ.

Дьаһалат сүүйүлүөн ыйыытыгар гаастаабын хайа түөлбэлэрэ кыттыылаах, итиннинэн туһаныллар теплосчетчиктары туруорууга, хаһыобунай буруйу оторуону арыйыы бырыһыаныгар, эдэр ыал үүнүүгэ ыытыллыбыт учаастаны быһаарыыга, уулусса электроуотуун сырдатыллыбыттар, үөрэнээччилэр бөҕө сылдьаҕа үөрүнэллэрин тэрийиигэ, о. д. а. боппуруостар киирэн эстиэттэнньигэр.

Кэлэтиигэ тыл эстиэ диэн отчуот аспыларар гына, сиһилии туруорулуубутун бэлиэтэппиэр. Ордук тутуута, суол оноһуутугар, гаастаабынна урукку сылларыгаҕар эбэх үлэ ыытыллыбытын этиэр. Улуус салаата сүүйү тороонуун, деловой выход бырыйыаннарын эбэн, бороҥуукуйаны эбэтэргэ, улуус кинигэр олохтоох этиҥ, табаары аныыллыыр кинии аҥарга, үлэ бастыҥнарын улуус олохтоохторо бары биталлаһыннар, киэн туттулларын туһугар үлэни ыытарга, талаанныах оҕолору көрүүгэ, Уҥук Илин гектарыгар улуустут олохтоохторо туһаныылларыгар, хоҕуһаны күрдьэтэбиннэ, эбэх сылгах оту ыһан үүнэриигэ, дьон-сэргэ кырыы учаастактарга олохсуйуутун тэрийиигэ бөҕөлөөтүн ууран үлэлиириэр саналарын этиннэр. Улуус салаатыгар соттоох, кэнэ билиилээх, дьонто-сэргэҕэ убаастабар кадрдар үлэлиилэрин баалаатылар.

Улуус баһыыбыын 2017 сылгааҕы үлэтэ биир саанаан „үчүгэйинэн" сыаналанна.

Алексей СЛЕПЦОВ.

*20**18**МАРТА*

ВЫБОРЫ ПРЕЗИДЕНТА РОССИИ

Кулун тутар 18 күнэ -- Россия Президенин быыбара!

Быыбарга диэри

47

КҮН ХААЛЛА

ТҮМСҮҮЛЭЭХТИК ҮЛЭЛИИР ҮЧҮГЭЙИН БИГЭРГЭТТИЛЭР

Улуус баһыыбыын аастыт сылгааҕы отчуоттуур мунньаҕа тохсунньу 26 күнүгэр Соловьев, Болугур нэһилиэктэриигэр түмүктэннэ. Соловьев бөҕүлүгэр уматык, сибэгэ уонна суол оноһуутун боппуруостара сыпыйык турдулар. Мунньаҕы 62 киһи кэтэн иһитиннэ. Отуоха маннык ыраах сылар нэһилиэк сүрүн кыһалҕалара үөрэтиллэн сылгыыллаллар, бу боппуруостар быһаарылыахтаахтарын улуус салаатыгар биэрэгэттэ. Нэһилиэк баһыыбыта М.Ф. Кропникова улуус аастыт сылгааҕы үлэтэ ороспуубулукэбит Правительствога, Ил Дархан Е.А. Борисов уонна улуустут баһыыбыта А.Т. Поговицын салайаачыыллаах улуус дьаһалтатыгар соттоох хайыыхаан үлэлиилэрин түмүгэр маннык хамсаһын тахсыбытын бар дьонун иннигэр тоҕоостоох бэлиэтэппэт. Итинник таһыыны сөпкөөхтөр почта үлэтэ быыбарыын, радио сигнэлэ өр кэмнэ быстан турбутун туһунан этиннэр.

Этиилэрэ оҕо сайыннын дьаһыгын тэрийиигэ кэмо оноһуллуутун, баанна сиэрдэрин чөлүгэр түһэрии, спортивнай саланы өрөмүөхтэнии, Хаҥыйах учаастаар хонуутунай обзоо уларыйарын, Тайҥа сайыныгынан Даайа Аммаҥыгар тиийэ суол оноһуллуутун туруорустулар.

Болугур нэһилиэгэр ыытыллыбыт мунньахха 121 киһи сылдьта. Нэһилиэннэ бэрт үгүс боппуруоһу көтөхтө: бөҕүлүгэнэ киирии суол оноһуллуута, оскуолаҕа хайыыр, ханнык сааналарын тэрийии, бүгэй тутаарыыта, ыаллыы сылар Соловьев нэһилиэгин суолун бырайыагын, эбэх оҕолоох ыаллар дьиэ тутуутугар биэрбит документтарга хаһан көрүлүннүрүн, дьиэгэрэ уокка быалдьаммыт дьонто тоҕо көмөлөөх кэмо оноһуллуутун, Суҕаанчы-Болугур суолун оноһуллуута, итиннэ ситимнэр холбоонуу, Уҥук Илин гектар, "Чурапчы" кооператив үлэтин-хамнаһын туһунан ыйытыллар. Улуус дьаһалтатыгар уонна туспах тэриллэ салайаачыларга бэриллибит боппуруостарга барыталар сиһилии хоруйданыллар.

Этиилэрэ нэһилиэк ыччатын тенденциятын тарыыга уонна уоскай ыытыллар тутуулар хаачыстыбаларыгар соттоох бөҕөлөөтүү уурарга сааналарын үлэлиннилэр. Иннинэ-кэннин да барыы түмсэн, таһаарыылаахтык үлэлиириэ ыҥырдылар.

Семен ЖЕНДРИНСКЭЙ.

Выборы -- 2018

Уважаемые избиратели!

18 марта 2018 года выборы Президента Российской Федерации.

В связи с этим доводим до Вашего сведение о избирателях, которые будут находиться в день голосования в местах временного пребывания, имеют вправе подать заявление о включении в список избирателей по месту нахождения на выборах Президента Российской Федерации в пункты приема заявлений.

В территориальную избирательную комиссию **31 января по 12 марта 2018 года в рабочие дни- с 15.00 до 19.00 часов, в выходные и праздничные дни – с 10.00 до 14.00 часов**, по адресу с. Чурапча, ул. Ленина, 41, кабинет 102 (здание администрация улуса).

В любую участковую избирательную комиссию по месту нахождения избирателя с **25 февраля по 12 марта 2018 года в рабочие дни – с 15.00 до 19.00 часов, в выходные и праздничные дни – с 10.00 до 14.00 часов.**

А также же избиратель может подать заявление через многофункциональный центр (МФЦ) или в электронном виде через федеральную государственную информационную систему «Единый портал» государственных муниципальных услуг **с 31 января по 12 марта 2018 года.**

ТИК Чурапчинского улуса (района)

Киһи уонна айылҕа

Көҕөн

Күөскэлибит моойдоох,
Күөх баттахтаах,
Күлүү-үтүө түүлээх
Көҕөнүктүүр күһүм
Күлүгүн-маҥан халлаана
Күлүөр-таллан өрөбөтүгэн
Комус-уйгуур табыгастыылар
Көтөхтөрөн кэлэн,
Кэлгэй күөлгэ
Күөкүс тыына түһэн,
Конгулунэн кончүйэн эрэрин
Кө рөөхтөөн бараммын,
Күгүр күбэ дьыбыт
Күрэммит эбит диэн,
Күл-көмөр буолбут санаам
Күүһүрэн тиийэн кэлгэ.

А.Е. Кулаковскай – Өксөкүлээх Өлөксөй.

МАҢНАЙГЫ КӨҔӨН КЭЛЭРЭ 79 ХОНУК ХААЛЛА!

Биллэрин курдук, быыр-быыргыттан, обугэ саҕаттан чочуллан саха киһитэ сиэрдээх буолуутун юрэҥнилиир, тыа сурулгубатах туспа сокуоннара баалларын саастаах булчуттар эйэрдэри үөрэтэн-такайан кэлиллэр.

Холобур, туһахха-хапкаанта иитэн олорор кэтэру-кыыллы обугэлэрбит хайдах гыналлар этэй? Туһахха иитэн олорор мас кэтэрүн моонньун булгу тутуллара, тоҕо диэтэхэ, мас кэтэрэ көбирэх. Тиргэҕэ иитэн олорор күһү сиһин тосту тутан сүрэҕин тутуллар, кус мас кэтэрүнээҕэр боҕо, ол иһин. Саанан ыган хаан-сиин гымматтара, этин алгыстан буортулаабаттар этэ. Этэ-күндү түүлээҕи, хаһаанна иитэн олорор кыра кыыллары саанан ыгыахтара дуо, ыгыаттара. Кинс, кырыгаас, солоҥдо иитэн олорор буоллаҕына, сэрэнэн үгүлүгэх иливигинэн моонньуттан уонна биир иливигинэн сүрэҕин тутаҕын. Саҥыта, молгоон олорор улахан кыыллارга — сиэгэнэ, бэлэрэ тайах мас ылаҕын уонна айаҕар ыгыртараҕын, мохсүбүт чигдитигэр булгу сороон, хам баттаан, анаар атахчыгын моонньутуттан уонна биир атаҕынан сүрэҕин үктэнилиэхтээх. Маннык гынан эрэйдээбүкү, хаан-сиин гыммакка, түргэнник өлөрүллүөр. Манна туох да аныыта суох. Биллэн турар, көтөрүт дуу, кыыльыт дуу туһаҕын, хапкаанын араабакка, маска ыйаныллыахтаах. Биллэрин эдэр дьон, ардыгар, туһахха иитэн олорор кыыллы, өлбүтү-тыыннааҕы барытын сыал гынан ыгыалыыллар. Итинниги саха киһитэ сонно биһирэбэт.

Саха сааны кэтэлтэр... хаар уулларa, уу-хаар тахсыыта — бу барыта саасты куска барыы чуГаһаабытын бэлиэтэ. Уолаттар бу кэмнэн ыла, бастакы көҕөн кэлиитин халандаардарыгар, быһа холоон, суоттанан бараллар. Үйэбит сайдан, айылҕаҕа тахсар киһи омук саларын, хаачыстыбалаах ботуруоннары, ичигэс, боҕо танаһы-сабы, атах таҥаһын, бөлөх тэриллэрин кордүүр буоллар. Ити—олохтут ирдэбитэ да диэхэ сөп. Онуоха Чурапчыбыт киинигэр, куорат маҕаһыыннарыттан тугунан даҕаны итэҕэйэ суох, **"Суолдьут" бөлөх маҕаһына** аһыллан, күн-бүгүн үлэлиир. Ол курдук Трактовай уулусса **"Дорожник" ХЭТ саха дьиэтигэр уонна "Октябрьскай" эргэн киинин иккис дьиэтигэр**, ньуоҕка биллэриэн, "Биэс этээстээхэй" булка-алка туһаныллар табаар этэлгэтэ аныыланар. Саа араас сэбиргэлин, саалар сорох чаастарын, ботруоннары, бөлөх быһахтарын о.д.а. булка аналлаах тэбириниэри "Суолдьут" маҕаһыынтан аныыланыахха сөп. **Маҕаһыын хаһаайына Петр Степанович Марков** маннык көмөнөн: "Билиэпи кэмнэ, көрөрүн курдук, саа араас көрүнэ турар, холобура, МР-155-тэр, сотору кэминэн саҥа оноһуллубут МР-156 аныыта кэлэрэ күүтүллэр. Оту таһынан турецкай, американскай, итальянскай саалар кэлиэхтэрэ. Ботуруон чаһыгар эттэххэ, доруон саалارга "Фоттер"(22-26 солк), "Главатрон"(27-29 солк), "Магнум" көрүнэрэ тураллар. "Фоттер" уонна СКМ ботуруоннар кэлэллэрин күүтэбит. Таҥасан барыта быһаллыы Москва куораттан кэлэр, булчуттары толору хааччыйарга үлэлиибит. Итини таһынан аныы ирдэбилгэ эпиэттиир саа-сэбиргэл сейфэлэрэ, утуйарга аналлаах мөҥөөччүктэр, соҕотох, иккилии миэстэлээх эрэйиниэ тыыллар, сахалыы быһахтар, халамыаастар, сайыныы, кыһыныы балыктыырга аналлаах күөгүлэр эмиэ баалар. Биирдиитэн сакааска эмиэ үлэлиибит. Итини таһынан маҥтан саас болисэпиэттэри уонна матасыыкыылары аҕалыахпыт". Кырдьык даҕаны, киһи бу маҕаһыынтыа сылдьан, аныыта турар табаардар чаҕы да хаачыстыбалаахтарын илэ хараҕынан көрөн, тутан-хабан итэҕэйэр. Сыана оттун этэр буоллахха, Дьокуускай куоракка даҕаны, Алтараа Бэстээх маҕаһыыннарыгар баар бөлөх маҕаһыыннарыттан туох да ураты суох. Үчүгэйдик сирийэн көрдөххө, баҕар, 1-1,5 тыһыынча солкуобайынан араастаһарын болыгыхха сөп, ол эрээри айан ороскуотун эбэр буоллахха, улаханнык барыһырбаккын.

"Моат-моат" диэн, көҕөн тоотообокко саҥарар. "Биэ уол кэтэҕэ сотаан баран тахсан барбыт буоллаҕа диэ саныыбын, - суох, оо, булка дьоҕура суох кэпи..."

Көҕөн саҥарар сиринэ диэки бөкчойон үөгэн истим... Мин оторбут куоларым кыра куоларбыт. Оннооҕор итэ көҕөнү өлөрбүт кэпи, үс кус буолуо этэ!

ЧуГаһаатым. Бөкчойон истим. Оттон тобулуоттаатым, ол буолуом. Көҕөнүм адьас бу саҥарар. Быарбынан сыыллым. Тобуктар, тоҥоноолор күүгүнү тымныы уу бөлөҥнэ. Таҥаспын сыгынньыт быыныыгыттан. Оҥу көҕөн саҥата ирдэрэн истэ. Быарбаан иҥэн, маспын сыыйа үөһэ көтөөтүм. Көтөөтө... Үрүт ускуогэр кус маҥы оро көтөҕүрүнэн көтөр этэ. Күүгүм саҥарар. Көтөөтө. Тобобун ондоотон өлөс быыныгын корбутум, арай адьас талах төрдүгэр икки бэйэ көҕөн болтоҕон олорон саҥарааллар.

Маҕыйан-маҕыйан бархан, сырбаат!

Оссоот ойон туран истэхпинэ, кэпим саҥата кыыгына. Соҥуйан тымныы уоҕа олоро түстүм.

Туох буоллаҕын, шэлгэх аҥаар этиэм! – диэн биэ маҥын биирдэ кавробит уолум талах ыйыттан айманна. Кини анаатара кэсто сыыгаларын көҕөн диэн аҕаабыттыын тутта ойдоотум. Уолум ытыыытыы анаҕын тымныгынана олордо. Уоттан ороон туран, кэпибэн аастыбатым.

(Тимофей Смекнин "Мохоҕоҥ бөлөҥ кэпэнигэ" айымньытын-ким быһа тардыы).

С. ЖЕНДРИНСКЭЙ

Бөлөй

ЧУРАПЧЫ УЛУУҺУНААҐЫ ГОСТЕХНАДЗОР ИНСПЕКЦИЯТЫН 2017 СЫЛЛААХ ҮЛЭТЭ

Саха Өрөспүүбүлүкүтүн Гостехнадзорга управлениетын тыраахтардары, бэйэтэ хаамар суолу тутар уонна атын массыыналары, итиэннэ бырыыстыаттарын техническэй туруктарын государственнай контуруоллаһыытыгар 2017 сылга былааннарын олоччо кэлиэхтэриэ. Чурапчы улууһунааҕы гостехнадзор управлениета маннык үлэлэри ыытта.

Сылгаҥа ыытыллар үөһээ этиллибит тиэхиньикэлэр уонна бырыыстыаттар техническэй туруктарын көрүүгэ график быһыытынан 45 тэриллэҕэ, ол иһигэр 12 агропромышленнай комплекс тэриллэрэ хабыллыыллар. Итиннэ балайда тэрээһиннэхтик „Дорожник" ХЭТ, „Чыаппара" ТХПК ыытыллыыллар. Барыта улуус үрдүнэн инспекцияҕа 1598 тиэхиньикэ учуоҥка турарыттан 1201-гэ техническэй көрүүнү барда, 75,1 бырыыһынан ылар. Бу көрдөрүү 2013 сылга 77 бырыһыан, 2014 сылга—77 бырыһыан, 2015 сылга—77 бырыһыан, 2016 сылга – 80 бырыһыан этэ.

Биһиги улууспутугар тыраахтардар, бэйэтэ хаамар массыыналар хаһыаттаахтык ермуонэриигэн дьарыктыыллар мастарыскыайдар суохтар. Мотуор колеснайын шлифовкалыырга, топливнай насосторы регулировкалаһыныыны дьарыктаммыт Чурапчытаабы МТС 2008 сылларахха үлэтин тохтоппута. Биллиэн иҥи үлэлэриэн чаһыгай дьон дьарыктаналлар.

Лизинниэн атыылаһыллыбыт тиэхиньикэ улууспааҕы технадзор инспекциятыгар регистрацияланар, быстах учуоҥка турар. МТЗ-82 уонна Кытайга оноһуллубут мини-тракторлары, оборудованиелары биһиги улууспутугар сүрүн атыылаччынан „Туймаада-Лизинг" ААО ЛК буолара, биһиги улууспутугар филиалларыа. Бу филиал 2014 сылларахха үлэтин тохтоппута. Киллэрэн атыыласпыт дьон ылбыт тиэхиньикэлэрин, оборудованиелаарын хаачыстыбаларын отчуоттуур комиссиэнэ үнсүү киирбэтэ.

Сэрэтэр (профилактическай) операциялары ыытыыга 2017 сыл олунньу 2 күнүгэр таҥсыбыт 61 №-дээх бириискэни толоруута Чурапчы улууһунааҕы Ис дьыала отделын ОГИБДД ыытары „Снегоход", „Трактор"—1, „Трактор"—2, „Сенокос", „Такси" операциялар буоллулар. Ити операциялар тумуктэриэн 49 тиэхиньиисэни бас билэччи бырааһыланы кэспиттэрэ тутулунна, ити иһигэр 3 дуоһунастаах сирэй, пассажирдары уонна таһаҕаһы таһар легковой такси 6 суоннара.

Отчуоттуур кэмнэ 198 операция—ол иһигэр регистрациялаһын, хаттаан регистрациялаһын—101, атын улууларга барыыга учуоттан уһуллуута уонна уонна хаттаан учуоҥка туруута—97, итиннэн 37 тутуллубат буолбутуттан списаниеҕа таһаарыыга 50 государственнай регистрационнай знак бэриллиннэ. Отчуоттуур кэмнэ 98 тракторист-машинист дастабырыаннна ылла. Итиэннэриэн 31 үөрэҕи бүтэриитэриэн экзамены тутпаран баран, 67 буорту буолбуту, болдьоҕо аастыбыты, сүтэрбити уларытыыга.

Регистрациялаһын иһин госпошлиналаны, экзаменнары тутуута уо. д. а. 2017 сылга 749350 солк. үп киирдэ.

2017 тыраахтар, бэйэтэ хаамар массыына кытыныылаах 2 суол быһыыланна таҕыста. Итиннэ 1 киһи өлүү, 1 киһи эмсэҕэлээтэ. 2005 сылга 2 суол быһыыланна тахсан 4 киһи өлбүтэ, 2006 сылга 2 суол быһыыланыыгар 3 киһи эмсэҕэлээтэ, 2007 сылга 3 суол быһыыланыыгар 1 киһи өлбүтэ, 2 киһи эмсэҕэлээбитэ, 2008 сылга 2 суол быһыыланыыгар 2 киһи эмсэҕэлээбитэ, 2009–2011 сылларга суол быһыыланна таһаарыллыыбатаҕа, 2012 сылга 3 суол быһыыланыыгар 1 киһи өлбүтэ, 2 киһи баһыырбыта, 2013 сылга 3 суол быһыыланыыгар 1 киһи өлбүтэ, 3 киһи эмсэҕэлээбитэ, 2014 сылга суол быһыыланна таһаарыллыыбатаҕа, 2015 сылга 1 суол быһыыланыыгар 1 киһи баһыырбыта, 2016 сылга 2 суол быһыыланыыгар 1 киһи өлбүтэ, 2 киһи эмсэҕэлээбитэ.

Чурапчы улууһунааҕы гостехнадзор инспекцията 2008 сылтан „Гостехнадзор-3" программаны үлэлэбитэ, 2015 сылтан „Гостехнадзор-эксперт" программаны үлэлиир.

Убаастабыллаах тиэхиньиисэни бас битэҥнитэр! Сокуонунан ирдэнилиэр тиэхиньикэ туруктаах буолуутун, суол бырааблаларын толору тутуһан, суолга саахал, быһыыланна тахсыбатын иһин эпиэттиэнэстээх буолун! Суолгут кэҥэ, айанныт дьоллоох буолуохтун!

В. Н. СИВЦЕВ,
Гостехнадзор Чурапчы улууһунааҕы инспекциятын начальника.

Чөл олох

Чөл олох -- сайдыы төрдө

Хаҥаарга "Харгыы" хаалыктаах хаамыы кулуба 2013 сылтан үлэлиир. Биллиэн бу көрдөрүнэн 50 киһи дьарыктанар. Саҕайаанчыс, көҥүлсоччо Зинаида Николаевна Терешова. Чөл олоҕу көҥүлүүр "Харгыылар" быгарбан тыыныыны аахсыбакка, сылы эрдэттэн хаамаллар. Дьарыктаныахтарыттан ыла, ис туруктара боҕоҥнооно, дорообуйалара тубуста. Хаҥаарга ла хаайтарбат Хаҥаар "Харгыылара" хаалыктаах хаамыыны улуус нэйилиэктэриэр, өрөспүүбүлүкэ араас мунициптарыгар сылдьан пропагандаалыыллар.

"СО" корр.

Бырабыыталыстыба отчуота

САХА ӨРӨСПҮҮБҮЛҮКЭТИН СУДААРЫСТЫБАННАЙ БЫЛААҢЫН ТОЛОРОР УОРГАННАРЫН 2017 СЫЛЛААҢЫ ҮЛЭЛЭРИН ТҮМҮГҮН ТУҺУНАН ОТЧУОТ КЫЛГАС ДАКЫЛААТА

Россия экономикага чолугэр түһэр комугэр 2017 сылга Саха Өрөспүүбүлүкүгэ Үһүк Илиитин федеральнай уокурукка инникилэн иһэр субъект буоларын биэрэгэтэ, 2015 сылы кытта тэнитэлэх, корруптуонтан 9 позицияны туһаран Саха Өрөспүүбүлүкүгэ 2016 сыл түмүгүнэн социальнай-экономическай сайдыы рейтингинэн 1 миэстэни ылбыта үрдүк сиэрдэнэн буолар.

Дойду үрдүгүн буоларын курдук, Саха Өрөспүүбүлүкүтин биэ сайдыыта 2000 сылларгын болоотэнэр. Бийиги көхүлгэлиннэрбит уонна бырайыактарбыт дойду салаатын ойобулун ылбыттарын түмүгэр өрөспүүбүлүкэ экономикага бөҕөргөөн иһэр. Сайдыы сүрүн индикатора – баалабай регионнааҕы бородуукта 2000 сылтан 1,7 тэҥэл улаатта (Россия ис баалабай бородуукта - 75%), промышленнай оногор таһаарыы – 1,9 тэҥэл (РФ - 60%), сүрүн хаптаалга инвестиция – 5,5 тэҥэл (РФ – 2,3 тэҥэл).

Дьиҥ хамнас 2000 сылтан 3 тэҥэл үрдүөтэ (РФ – 3,5 тэҥэл), харчынан дохуот – 2 тэҥэл (РФ – 2,4 тэҥэл), бизнэсийэ дьиҥ кэмэйэ – 4,2 тэҥэл (РФ – 3,6 тэҥэл).

Социальнай сайдыы, олох хаачыстыбата, демографическай уонна миграционнай быһыы-майгы үрдүк таһымын кордорор кэпи хаптаалын сайдыытын индексигэн Саха Сирэ Үһүк Илиитин федеральнай уокурукка баставы миэстэни ылар.

Оссо бинир сүрүн суоттаах корпоруут – олоҕу сооруу үһүнэ 2000 сылтаахха болоотэммит 63,7 саастан быйыл 71 сааска тиийдэ.

2017 сылга экономикаҕа биһиргиннах уларыйыы салгыы ыытыллара болоотэнэр. Төһө да туһаннаах ыраахтар баалларын үрдүгүн, баалабай регионнааҕы бородуукта үрдүөхүнин 2017 сылга 2,2 бырыыынтага тиэрэргитин. Бу корпоруут промышленноска 102,7% үрдэтии, сүрүн хаптаалга инвестицияҕа - 127,7%, быыстарай аҥыы эргиирин 100% үрдэтии түмүгэр ситиһиллиэҥ. Промышленнай оногор таһаарыыны алмааны хостуур тэриллэр 2016 сылтан 104,7%, ньиэби – 101,3% уонна кэмчэ – 101,0% үрдэтиллэр. Чайыгыттааҕы ньиэн-таас концентраттаах сири туһаҕа таһаарыы уонна "Сибиир күүһэ" таас ситимин тутуу сүрүн хаптаалга уонна тутууга инвестиция биэтэк үрдүүрүн хаачыйдылар. Үһүк Илиитэ бириэ саамай бедэн энергетика бырайыага – 193 МВт кыахтаах Дьокуускайааҕы ГРЭС-2 баставы уочаратта оскоро киирүө. Бу станция электрическай уотунан хаччыйыыны ордук эрэлтэх оногуоҕа уонна күүһүрүүгэ.

2017 сылга Саха Өрөспүүбүлүкүтин Инвестиционнай программатын кэмэйэ 15,8 мөлүн солкуобайга тэҥнэстэ. **Үп бары источниктарыттан үбүлэнэн 53 социальнай объект тутулуна,** ол иһигэр барыта 1 473 миэстэлэх 8 оскуола, 2046 миэстэлэх 26 оҕо саада (ол иһигэр 7 судаарыстыбаннай-чаастынай партнерство чэрчитинэн), 6 дорообуйа харыстабылын объекта, 7 культуура обнета, 4 спорт обнета, 2 социальнай хаачыйыы объекта.

2017 сылга барыта 634,6 тыс. квм ыраах олорор дьиэ үлэҕэ киирдэ, ити 2010 сыл корпоруутуттан 2 тэҥэл эбии.

2017 сыл муус устарыттан дьиҥ хамнас таһыма үрдүөтэ, 2016 сылы кытта тэнитэлэх, ити корпоруут 100,3% тэҥнэстэ.

Оҕолоох ыалга аҕалыллыбыт социальнай комо кэмэйин улаатыннарар иннигэн оҕолорго ый аайы толоонор босуобуйа кэмэйин ортотунан 1,5 тэҥэл, олох-дьаһах уустук быыһыылаах-майгылаах түбэспит кыаммит нэһилиэнньэҕэ ас бородуукатын уонна таҥас-сап аҥыылаһыллыбыт анаатыах материальнай ойобул кэмэйин 2 тэҥэл улаатыннарылыбыт. Эмиэ оҕолоох ийэлэри ойуурдаах анаатыах дьаһаллар ыытылыллыбыттара.

Нэһилиэнньэ дохуотугар үлэлээх дьон аҕаанын таһыма эмиэ диэйэр. Уопсай үлэлэ суох буолуу таһыма 2017 сылга 7,1% диэри кыччаата, ити дойду орто көрдөрүүтүгэн 5,1% үрдүк. Бу хайыһыаҕа тиһиэтэх дьаһал ыыллара иҥэнэр, ол иһин 2018 сыл Саха Өрөспүүбүлүкэтигэр Нэһилиэнньэ үлэлэх буоларыгар ойобул сылын биэтэриллибитэ.

Уопсастыбаннай-политическай эйгэҕэ биэ быһыы-майгы болоотэнэр. Аастыт сылгаабыт быыбар комугэр - балаҕан ыйын 10 күнүгэр 32 муниципальнай улууска уонна 2 куораттааҕы уокурукка 512 быыбар ыытылынна. Быыбар түмүгүнэн "Дьокуускай куорат" куораттааҕы уокурук баһылыга, 8 муниципальнай улуус баһылыга, 211 поселение баһылыга, 2 956 муниципальнай тэриллиэннэр боростэбилиэннэх органнарын дьокуутаттара талыллыбыттара.

Саха Өрөспүүбүлүкүтин Бырабыыталыстыбата үлэтин түмүгүн кириитэрийэ нэһилиэнньэ хайдах сыаналыыра, ыытынара буолар. Ол курдук, социологическай ыйытык түмүгүнэн үлэ сүрүн хайыһыаларыгар нэһилиэнньэ сыаната быыстарыыны таһымна турар. Политикэ эйгэтигэр уоскөбит быыһыы-майгыны үчүгэйдиэн нэһилиэнньэ 56% сыаналыыр, экономикаҕа - 56%, социальнай эйгэҕэ - 66%, омуктар икки ардыларыгар сыныаннаа - 72%.

Саха Өрөспүүбүлүкүтин Ил Дархана Е.А. Борисов федеральнай органнар салайааччыларын кытта көрсүһүүлүгэр өрөспүүбүлүкэ социальнай-экономическай сайдыытын боппуруостара быһаарылыыбыттара. Россия Федерациятын Бырабыыталыстыбатын Бэрэсэдиэстэтэ Д.А. Медведевка, Россия Федерациятын Үөбүн министирэ А.Г. Силуановка уонна атын да министиэрстбалар кабинеттарын чилиэннэригэр ыытылыыбыт мунньахтар үгүс түмүктэри биэрдилэр.

Россия Федерациятын Президиэнэ В.В. Путин 2006 сыл ааныыһы 3 күнүгэрэ Пр-154 №-дээх сорудаҕынан Саха Сиригэр Россия Федерациятын Бырабыыталыстыбата биэрэгэтинэ (18.02.2007 5 №-дээх боростуоскуо) **2020 сылга диэри Саха Өрөспүүбүлүкүтин оногор таһаарар күүстэрин, транспортын уонна энергетикатын кэлим сайыннарыы схемаҕа оскоро киллэриллэр.**

2020-Схеманы оскоро киллэрии түмүгэр промышленность тутулугар уларыйыы таҕыста: үгэс буолбут салаалары – алмаас, мөмүс уонна таас чох хостоохтуун эрэ, аныгы технологиялаах ньиэн, таас кэлиэ сайдан эрэр. Промышленнай бородуукуйа кэмэйэ 5 тэҥэл үрдүөтэ (быыстан – 3,4 тэҥэл эбии). 2007-2017 сылларга сүрүн хаптаалга 2,2 трлн солкуобай инвестиция тардылынна. Сүрүн хаптаалга инвестиция кэмэйэ 6,4 тэҥэл үрдүөтэ, ити инновационнай барыйаантан 1,9 тэҥэл үрдүк. 2020-Схема сүрүн сыала-соруга ситиһиллиэҥ: экономика үүнүүтэ биэтийдэ, киэҥ структурнай уонна институциональнай уларыйыылар тэрүттэрэ уурулуннэ.

Россия Президиэнин "ыам ыйынаадыы" ыйаахтарын толоруу түмүгүнэн Саха Сирэ Москваны уонна Татарстаны кытта дойду үс бастын субъектарын аҕаанныгар киирдэ. Бу Ыйаадыы толоруу социальнай мохтиэтэр сайдыыларын программатын оскоро киллэрии буолар: бюджет эйгэтин үлэһиттэрин туһааннаах категорияларын хамнастара арааста ньыпын тутуһуу; 3-эн 7 –эр диэри диэри саастаах оҕолор оскуола иннигэлэри үөрэх учреждениелэригэр уочараттарын суох оногуу; эмиэ функциялаах киниэнэр өнөөдүн ылар кыахтаах гражданнары өнө оногуутунан 100% хабыы.

2017 сылга өрөспүүбүлүкэҕэ Экологии сылын уонна Айылҕа уратыы харыстаныр сирин-уотун сылын тэрээһиннэрэ киэҥ дьаһаныллыахтык ыытылыннылар. Бу сыл экологическай сайдыы тумус тутуллар хайыһыаларын быһаарар түмүмүнэн буолар. Өрөспүүбүлүкэҕэ Россия Федерациятын экологиҕа куттал суох буолуутун стратегиятын уонна Экологическай доктриналаны оскоро киллэрии саҕаланна.

3,3 тыс. тахса экологическай-сырдыгар тэрээһиннэр, 4,4 тыс. субботуннуктар ыытылыннылар, 128 тыс. куб.м бох таһылынна, 43,5 тыс. мас, талах оордулунна. Болҕомто ордук кэҥэтэ суох үөскүүр сыбаалкаларга уурулунна: 2017 сылга булуллубут 311 кэҥэтэ суох сыбаалкаттан 137 суох онохулунна. Бүтүн Россиятааҕы норуот фронтун интерактиивнай картатыгар бэлиэтэммит 52 туоҕуттан 30 суох онохулунна. Айылҕа уратыы харыстанар сирин-уотун иэнэ 1 145,0 тыс. кв.км тэҥэриллиннэ, ити өрөспүүбүлүкэ сирин-уотун 37,1% ылар. Россия Федерациятын субъектарын ортотугар бу саамай улахан көрдөрүү буолар.

Ыччат, эдэр ыал уонна эдэр специалистар боппуруостарыгар болҕомтону тарпар, ыччат көҕүн ойуур туһуттан Саха Өрөспүүбүлүкүтин Ил Дарханын Ыйаадыыта 2017 сыл Саха Өрөспүүбүлүкэтигэр **Ыччат сылын биллэриллибитэ.** Бу хайыһыаҕа ыытылыыбыт тэрээһиннэр ыччат бэйэтин оскоро буларыгар, ыччат таланын арыйарга уолуубуйа үөскэтиллэр, ирдэнэр кинигэни ойуур механизмнары оскотуурга, патриотизм тыыныгар интэриэс тиэрэ буоллулар. Ыччат сылын тэрээһиннэриттэн муниципальнай тэриллиннэргэ 20 тыс. тахса ыччат кыттыыны ылла.

Саха Сирэ Россия судаарыстыбатын састабыыгар киирбитэ 385 сылын, Саха АССР торуттэммитэ 95 сылын уонна Саха Өрөспүүбүлүкэтин Торут Союзунан 25 сылын чэрчитинэн Владивостокка, Санкт-Петербурга уонна Москваҕа Саха Сирин күннэрэ үрдүк тэрээһиннэннэх ыытылыннылар. Россия Федерациятын Федеральнай Муниципальнай Федерация Сэбиэтэ "Саха Өрөспүүбүлүкүтин социальнай-экономическай сайдыытын судаарыстыба ойуурун туһунан" 2017 сыл ахсынньы 26 күнүнэн 626 №-дээх уураҕа ыытылыыбыта. Онно дорообуйа харыстабылыгар, транспорт уонна энергетика инфраструктурыгар, тыа хаһаайыстыбатыгар, наукаҕа, экологиҕа уонна сир анныын баайын туһанарга кэлэр боппуруостар быһаарылыыбыттара.

2017 сылга промышленнай оногор таһаарыы индекса, 2016 сылы кытта тэнитэлэх, 102% буолла. Бу көрдөрүү алмаас хостоохтуутар, 2016 сылы кытта тэнитэлэх, 104,9%, ньиэпкэ – 101,3%, айылҕа гаһыытар – 100,2%, комуосэ – 102,8%, алмааны тастыырга – 108,2% үрдүөн ситиһиллиэҥ.

Аастыт сылы кытта тэнитэлэх, тыа хаһаайыстыбатыгар кэнники сылларга аан бастаан тыа хаһаайыстыбатын бородуукуйатын оногор таһаарыы индексин 101,7% толордубут (ол иһигэр суоһуттан ыытылар бородуукуйаҕа – 100,8%, үүнээйи салаатыгар – 103,2%). Тыа хаһаайыстыбатын баалабай бородуукуйата 25,1 мөлүн солкуобайга тэҥнэстэ.

2018 сыл тохсуннуу 1 күнүгэрэ туругунан суоһу аҕалыы 188,4 тыс. буолла, ити 2017 сыл саҕаланыыларыгар бэлиэтэммит аҕаантан 1% эбии, ол иһигэр ыах аҕаана 74,2 тыс. тэҥнэстэ. Сылы аҕаана 2016 сылы кытта тэнитэлэх, 1,3% эбии 183,9 тыс. буолла.

Оногор таһаарыыга эмиэ үрдүөхүн бэлиэтэнэр: үүт баалабай ыама 166,4 тыс. тоннаҕа тэҥнэстэ, суоһу уонна дьиэ көтөрүн оногор таһаарыы тыыннах ыйаһыына – 35,6 тыс. тонна, сымыыт – 121,5 мөл. устуука буолла. 77 тыс. тонна үүт соҕотоҕун хаалла.

2017 сылга суоһу ипитиннэн дьарыктанар бөдөҥ хаһаайыстыбалар үгэстэрин туруттун чөбүлүрдэр программаҕа 57 хаһаайыстыба кыттынна, ол иһигэр 12 баһылыай (фермер) хаһаайыстыбата. Бу программаны оскоро киллэрэргэ 297 мөл. солкуобай ыытылынна.

2017 сылга барыта 1 652 миэстэлэх 12 суоһу комплекса тутуллан үлэҕэ киирдэ. Судаарыстыба ойобулун кэмэйэ 413,9 мөл. солкуобай буолла, ол иһигэр 162,8 мөл. солкуобай федеральнай бюджеттан.

Сылы иитэр бааны тутарга боруоттар субсидия быһыытынан судаарыстыбаннай ойобул саҥа механизма киирдэ, 2017 сылга бу субсидияны 28 улуустан 100 сайабылыннаах ылла.

Салгыытын 4-с стр. көр.

Бырабыыталыстыыба отчуота

Саҥыыта. Иннин хаһыат 3-с стр. кар.

2016 сылы кыҥа тэҥнэтэхсэ, **ас-уол бородуукуйатын оногор таһаарыы** көмөйө улаатыыта бэлиэтэнэ, ол иһигэр ыах арыыта – 103,9%, үүт – 194,8%, үүтэн оногуулар бородуукуйа – 5,8 тэҥэл, чочуогай – 102,4%, сүөгэй – 7,2 тэҥэл, сылгы – 107%, тоҥ сүөһү эт – 103%, тоҥ сибининьэ эт – 137,1%, хаабаны – 101,6%, балык уонна балык бородуукуйата – 103,5%, арыыта суох утах – 113,4% үрдүгэ.

Федеральнай бюджеттан кыттыгас үбүлүөһүнү көмөйдүн улаатыннарыа үчүн ыытыллар. "Тыа сирин биэс сайдыыта" хос программанан үбүлүөһүн көмөйдө 2016 сылтан 40% улаатта (549,2 мил. солк. диэри).

Тыа сирин кыра дохуоттаах гражданнарыгар бэйэ дьарыктаах буоларын тэрийэргэ 26 улууска бирэ тыа сирин поселениетыгар 1-дии мил. солкуобайынан суоттаан, барыта 70 мил. солкуобай ыытылынна. Өйөөбүлүгэ 1 067 киһи туһанна.

Саха саҕаланыр фермерлэри өйүүргэ 145 мил. солкуобай, дьиэ хорсунунан суоһуу иннин фермаларын өйүүргэ – 76,1 мил. солкуобай ыытылынна. Куонкурус түмүгүнэн өйөөбүлүгэ 66 фермер уонна 20 баайынай хаһаайыстыба туһанна.

19 тыа хаһаайыстыбатын потребительскай кооперативэ суоһуу оторор пуунары уонна үүт сыахтарын тутарга уонна хааччыйарга, хорудуоруйу уонна оҕуруот аһын тангастыырга оборудование атыылаһарга өйөөбүлүгэ туһаныллар.

Хотуту табаны иитиигэ 824,2 мил. солкуобай ыытылынна, ол иһигэр федеральнай бюджеттан 211,7 мил. солкуобай, ороспуубулуга бюджетыттан – 612,5 мил. солкуобай. Таба аҕыстана 156 814 табэ (2016 сылтан 0,6% үрдүгэ), ол иһигэр тыа хаһаайыстыбатын тэриллиитигэр – 150 575 табэ баар.

2017 сылга Саха Ороспуубулугуттан судаарыстыбаннай бюджеттан дохуоттаах чаҕыйар 177,2 мөлүйүөн солкуобай киирбитэ (2016 сыл таҥнымытын 101%). Судаарыстыбаннай бюджет ороскуота 186,3 мөлүйүөн солкуобай буолла (2016 сылтан таҥнымыгар 102%). 2017 сыл устата судаарыстыбаннай программалары үбүлүөһүн быыстанан көмөйө 26,4 мөлүйүөн солкуобайынан үрдүгэ. 2017 сылга бюджеттар икки арыыларынааҕы трансферт быыстанан муниципальный тэриллиитэр бюджеттарыгар 70,9 мөлүйүөн солкуобай ыытылынна (2016 сылтан таҥнымыгар 94,7%).

2017 сыл устата сир анныгар баайын хостоохун уонна "Сибир күүһэ" магистральнай турба сиэтиэн тутуу суотуттар экономикаҕа 365 мөлүйүөн солкуобай инвестиция тардылынна.

Россия Федерациятыгар судаарыстыбаннай-чаанынай партнерствоны сайыннарыыга Саха Ороспуубулугуттэ 25 бастыыгар аҕаанныгар киирэр. Ороспуубулугуттэ судаарыстыбаннай-чаанынай партнерство суоҥунан 13,2 мөлүйүөн солкуобай суммалаах 18 собулаанны олоҕо киллэриллэр, ол иһигэр 22 оҕо саада тутуллар, 4 оскуола уонна 1 оҕо айымныыбын дьиэтэ, 1 культуура дьиэтэ, 1 оҕо библиотеката. 2017 сылга Орто Халыма, Суоттар, Амма, Аллаҥар, Уус Алдан, Мэҥэ-Хаҥалас оройуоннарыгар барыта 1 043 миэстэлээх 7 оҕо саада тутуллар.

2017 сылга федеральнай программалар уонна федеральнай аналыстаах инвестиционнай программа чэрчитэриттэн **федеральный бюджеттан** 25,1 мөлүйүөн солкуобайы ылылыыбыт. Федеральнай үп үгүтэ транспорт инфраструктуратын объектарыгар, оторор дьиэлэнэн хааччыйыыга уонна тыа хаһаайыстыбатын сайыннарыыга бэриллэр. Былаас федеральнай органнарын кыра объектары уонна тэрэппиэннэри хос үбүлүүр туһунан 4,3 мөлүйүөн солк. көмөйдээх 40 Сөбүлэҥнэри уонна 45 Эбии сөбүлэҥнэри түҥэрсиллиннэ.

Дьоҕус уонна орто урбаан субъектарыгар 53 тыс. таҥас судаарыстыбаннай өйөбүл өнгөо оноҕуулунна, ол иһигэр үбүнэн кома, уерлэри [illegible] хааччыйар, бай-туой [illegible]

информация өттүнэн өйөбүл уонна консультация оноҕуулунна. 16 үлэлии турар бизнес-инкубаторларга эбии Аллараа Бастэххэ уонна Аммаҕа икки объект тутуллуна.

Олохтоох оногор таһаарыыны сайыннарыы дьарыктаах буолуута, олох хаачыстыбатыгар уонна нэһилиэннэр үйэтин туһаарарга дьайар регионнаах политика бирэ тумус тутуулар стратегическай хайысхатынан буолар. "Олохтоох оногор таһаарыыны көҕүлүүр дьаһаллар туһунан" Саха Ороспуубулугуттан Ил Дарханын Ыйаах тахсыыта. 2017 сыл устата тангастыыр промышленность, тыа хаһаайыстыбатын уонна онгону оногуу эйгэлэриттэн араас хайысхаларга ороспуубулуга 28 улууһуттан 90 бырайыак оноҕуллубута, 155 үлэ миэстэтэ таһаарыллыыта.

Олохтоох оногор таһаарыыны өйүүр фондаты тэрийэргэ бэлэмнээн үлэтэ ыытылынна. Фонда 5-тэн, 40 мил. диэри 5,5-8% ыстаавкалаах чэпчэтиллэрэ сойуом биэриэҕэ.

"Россия 100 бастыы табаардара" Бүтүн Россиятаабы Конкурус программатынан Россия сүүс бастыы табаардарын иннигэр киллэриллэр: "Өлүөхүмэ" сыра ("Кладовая Олюмы" ХЭҮо), убаһа этиттэн бородуукталар ("Түмэн" ТХПК), өпүүлэммит уонна бырааһынныыктааҕы торттар ("Сладкие мечты" ХЭҮо).

2017 сыл бэс ыйыттан "Саха Сиригэр оноҕуулунна" аныы-тутуу аналы бэлиэтэ (брендэ) бырайыак саҕаланна. Билигин "Саха Сиригэр оноҕуулунна" аныы-тутуу аналы бэлиэни (бренди) туһанан 44 аныы туочуката уонна 80 олохтоох бородуукуйаны оногор таһаарааччылар ылаллыллар.

Ороспуубулуга туризмын ураты бородуукталара федеральнай наҕараадаҕа тиксибиттэрэ. Саха Ороспуубулугуттэ Россия событийнай туризмын сайдыытын национальнай рейтингин "Бастыыгын бастыыннар" Кемус лигатыгар киирдэ (Россия Федерациятын 83 регионуттан 12-с миэстэни ылар). 2016 сылы кыҥа тэҥнэтэххэ, ороспуубулугуҥа туристар кэлиилэрэ 113,2% улаатта эбэтэр 24 тыс. турист буолла, төлөбүрдээх өнөөнү оногуу 111%, гостиница өнөтүн оногуу 107% улаатта. "Хотуту мозаика" туристскай-рекреационнай кластер инфраструктуратын хааччыйар кэлими тутуу түмүктэнэн эрэр. Амма, Верхоянскай, Уолтэ Бүлүү, Мэҥэ-Хаҥалас, Нам, Өймөкөөн, Суоттар, Томпо, Хаҥалас улуустарыгар уонна Дьокуускай куораттаа кыттыгас үбүлүөһүн суотуттар 11 туризмплекс тэрээһинэ ойоонно.

"Улуук Илиҥҥи гектар туһунан" федеральнай сокуон үлүс түүмүөхтэн олохтоох киллэрии саҕаланна. Ол чэрчититтэн 2017 сыл олунньу 1 күнүттэн хас биирдии гражданын Улуук Илиҥҥэ туһанарга анаан босхо сир участката ылар уонна салгыы бас билиҥэ эбэтэр арендаҕа көҥүрэр. 2017 сылга гражданнартан 9 482 сайабылыанна киирбитэ, 1 339 дуогабар бэлэмнэнэ уонна 3 402 дуогабар түҥэрсиллиннэ. Гражданнар сири сүрүннэн сыныаннарга, туризмҥа, дьиэ тутарга, даача, кэтэх хаһаайыстыба тэриллэрэ, тыа хаһаайыстыбатыгар, бултуурга уонна балыктыырга анаан ылаллар.

2017 сылга тарыып бэлиитикэтигэр улахан уларыйыы киирдэ. Саха Ороспуубулугуттэ Россия Бырабыыталыстыбатыгар үгүн кэм устата туруорсубут боппуруоһа быһаарылынна. Россия Федерациятын Президенэ В.В. Путин сорудаҕынан Улуук Илиҥҥэ электрическэй энергия тарыыбын Россия орто сыанатыгар тэҥнэтиэ туһунан федеральнай сокуон ылылынна. Онон, 2017 сыл тохсунньу 1 күнүттэн ороспуубулуга электроэнергиянан туһанааччыларыгар (нэһилиэннэхтэн урхаа) тарыып 58% намтаата.

Саха Ороспуубулугуттэн демографическай уонна дьиэ кэргэн судаарыстыбаннай бэлиитикэтэ ыал институтун сайыннарарга, ыал сыаннастарын өйүүргэ, ыал сапаҕыйыытын сэрэтэр үлэни ыытарга туһуланар. 2017 сыл тохсунньу 1 күнүгэр Саха Ороспуубулугуттэн мэлдьи оногор нэһилиэннэрэ ахсаана 962 835 киһи буолла. Сыл устата 3 146 киһи эбилиннэ. Оҕо төрөөбүнэ 2016 сылтан 9,1% кычыгын 12 851 буолла. Бу чуолаан нэһилиэннэрэ сыстабын тутула уларыйбытынан быһаарыллар. Иннин сэрэ, эйбэх оҕолоох ыал ахсаана 2 564 эбилиннэ 23 813 буолла. Эйбэх оҕолоох ыалга барыта 76 184 оҕо иитиллэр.

2017 сылга Саха Ороспуубулугуттан Ил Дарханын көҕүлүүрүнэн "Саха Ороспуубулугуттан Герой-ийэтэ" судаарыстыбаннай наҕараада олохтоммута. Үөрүүлээх быһыыта-майгыта Амма, Булун, Кобөйдө, Мэҥэ-Хаҥалас, Нүрбө, Суоттар, Уус Алдан, Чурапчы, Таатта, Хаҥалас улуустарыттан 14 эйбэх оҕолоох ийэҕэ наҕараада уонна 1 мил. солкуобай тутарыллыыта.

Нэриэнэри улуутуттан эйбэх оҕолоох ыал Павел Васильевич уонна Татьяна Владимировна Юдиҥцевтарга дьиэ кэргэн институтун бөҕөргөтүү уонна оҕолоох иитии иннин "Тороппут Албан аата" уордан тутарыллыыта уонна 50 тыс. солкуобайдаах бирэ комнэх босуобуйа бэриллибитэ.

Дьоҕун уолаттары иитэн таһаарыы уопсастыбаннай-политическэй суолтатын учуоттаан, 2017 сылга "Россия ийэлэрэ" Бүтүн Россиятаабы уопсастыбаннай хамсаһын Саха Сирин регионнаабы салаатын көҕүлүүрүнэн Уол күнэ олохтоммута. Уол күнэ сыл аайы муус устар иккис оробуотугэр бэлиэтэнэр.

2017 сылга судаарыстыба нэһилиэннэр иннигэр **социальный эбэтэрээлистибэлэрин** барытын толордо. Ороспуубулуга судаарыстыбаннай бюджеттан бэриллэр социальный босуобуйалар уонна төлөбүрдэр 2017 сыл тохсунньу 1 күнүттэн 4,9% индексацияламмыттар, федеральный бюджеттан бэриллэр босуобуйалар 2017 сыл олунньу 1 күнүттэн 5,4% индексацияламмыттара. Бизнэйдээ орто кэмнээх 18 004 солкуобайга тэҥнэстэ. 790 Аҕа дойду Улуу сэриитин уонна тылы бэлэрэннэриэр оторор дьиэлэриэр быстах еремүөнү ыытарга кемо оноҕуулунна, 23 Аҕа дойду Улуу сэриитин бэлэрэннэриэр хаһыатыйдыай еремүөнү ыытарга кемелэстубут.

Олох-дьаһах ыарахан быһыытыгар-майгытыгар түбэспит 7,3 тыс. ыалга судаарыстыбаннай бюджет суотуттар аҥыыр ас, таҥас-сап аныыларыгар барыта 100 мил. солкуобай бэриллибитэ, ол иһигэр 5,3 тыс. ыалга муниципальный тэриллиитэр быһаарыыларынан. Социальный хаҥыыраакка сөп түбэһиннэрэн 169 мил. солкуобайдаах кемо оноҕуулуннубута. Барыта 920 хаҥыыраак түҥэрсиллибиттэн, 831 хаҥыыраак тыа сирин олохтоохторун кыҥа.

Дьиэ кэргэн судаарыстыбаннай бэлиитикэтин тумус тутуулар хайысхатынан **оҕолоох ыалы өйөөбүн буолар.** "Ыалы" ороспуубулугуттэҕи ийэ хаһыатаабын төлөөбүн олохтоммута үтүө түмүктэрдээх буолла. 2017 сылга 3 387 сертификат бэриллибитэ, барыта 3 912 сертификатынан 436,5 мил. солкуобай төлөнно.

Оторор дьиэни тутарга бирэ комнэх социальный төлөбүрү эйбэх оҕолоох ыал реестрэгэр киирэр уон уонна онтон эйбэх оҕолоох 5 ыал 13,6 мил. солкуобайы ылла. 9 уонна онтон эйбэх оҕолоох ыалга оторор дьиэ аныыларыгар уонна кэтэх дьиэ тутталларыгар 21,6 мил. солкуобай социальный төлөбүр оноҕуулунна.

2017 сылга **социальный хаһыстабыл** стационарный тэриллэриэр уочарат суох оноҕуулунна. Кырдьаҕас гражданнары иитэ, көрүүгэ-харайыыга 177 ыал ылла. Оҕону иитэ ылбыт ыал ахсаана эйбэн 236 буолла, онно 603 оҕо иитиллэр (2016 сылга 227 ыал, онно 570 оҕо иитиллэр).

Дьокуускайга 250 миэстэлээх Доруобуйаларынан хааччыйар оҕолорго уонна эрдэҕэс оҕолорго аналлаах ороспуубулугуттэҕи реабилитационнай кэмнэ уонна Нэрбөҕө Инбэлиит оҕолорго аналлаах ороспуубулугуттэҕи кэмнэ утуйар корпуһа туһуланан үлэҕэ киирдэ.

Оттотунан бирэ дуоһаҕа тиксэр харчыбыт дохуот 3,4% үрдүгэ, ол эрдэҕэ инфляцияны сибэстэтэн, нэһилиэннэ дьиэ ыалар дохуота 1,5% намтаата (2017 с. – 98,5%). Промышленность уонна тутуу тэриллэриэн аахпатахха, 2017 сылга

үлэһиттэр хаачыынын ахсаан ыйдааҕы орто хамнастара 4,4% үрдүгэн 54,4 тыс. солкуобайга тэҥнэстэ.

"Ыам ыйынааҕы" ыйаахтары толоруу чэрчититтэн 2017 сылга туруоруммут тус сыалларын категория үлэһиттэрин хамнастарын үрдүгэр сорудахтаан толорулуннубут. 2017 сыл IV кыбартаалыгар педагогтар, быраастар, культуура уонна наука үлэһиттэрин, социальный үлэһиттэр уонна медперсонал хамнастара биэрдиллэр үрдүгэ. Тус сыалларын категория үлэһиттэрин (57 тыһыынчаттан тахса киһи) хамнаҕа 2012 сылга тэҥнэстэхэ 1,8-тан 5,9 тэҥэл үрдүгэ. Бу хайысхаҕа 2017 сылга Саха Ороспуубулугуттан судаарыстыбаннай бюджеттан 2,9 мөлүйүөн солкуобай ыытылынна, 2018 сылга 5,01 мөлүйүөн солкуобай көрүлүннэ. "Ыам ыйынааҕы" ыйаахтарга ахтылыыбатах атын категория үлэһиттэрин (47 тыһыынчаттан тахса киһи) хамнастара 2018 сыл тохсунньу 1 күнүттэн 4%-нан үрдүгэ.

Өлүү ахсаана аҕыйаабыта уонна нэһилиэннэр айылҕа быһыытынан эбилиннибитэ **доруобуйа харыстабылын** тиһигин үлэтин сүрүн түмүгүнэн буолар.

Ороспуубулуга нэһилиэннэр айылҕа быһыытынан эбилиннитин уонна оҕо тороһуунун көрдөрүүтүнэн Улуук Илиҥҥи федеральнай округ регионнарын ортотунан иккиэн күннэтэ сылдьар уонна Россия Федерациятыгар эҥэтэ бастыы регион ахсаанынан киирэр. 20 тыһыынчаттан тахса дистанционнай медицинскэй консультация ыытылынна, ол иһигэр 2 тыһыынчаттан тахса суһал консультация (2016 сылга тэҥнэстэхэ, 116%).

Гражданнары чэпчэтиллэрэ эмнэн хааччыйар эбэтэрээлистибэбитин толорутубут. Эмнэнэ хааччыйарга 1,99 мөлүйүөнтэн тахса солкуобай ыытылынна, ол иһигэр ороспуубулуга судаарыстыбаннай бюджеттан суотуттар 1,5 мөлүйүөн солкуобай (75%).

Улуук Илиҥҥэ уонна ороспуубулугуҥа аан бастан икки кулаабынан дьиэлэй биириэннэн иккитигэр диэри саастаах 11 оҕолоох хосларынай имплантация оноҕуулунна. Трансплантология сүүрүннэрэ сайдан иһэр 12 кинигэ уорганы көҕөрөр эпэрэссийэ оноҕуулунна, ол иһигэр 8 калаврынай көҕөрүү (2 быар уонна 6 бүөр). Харах дьиэтигэр бүрүөтүн көҕөрөрө, биирдэриэр диэри саастаах сүрэхтэриэр порокпаах оҕолорго, сүрэх тэбиитин кэһиллиитигэр ыытылыы эпэрэссийэлэр сайдан, туһаан иһэллэр.

2012-2017 сылларга "Земской доктор" программанан 1 мил. солкуобай кэмэйдээх бирэ комнэх толуйуу төлөбүрүн 519 бырааһа ылла, ол иһигэр 2017 сылга – 70 бырааһа, итиэннэ 17 бырааһа арктическай уонна хотуту улуустарга кэстэ.

Федеральный үп суотуттар мэлдьи тэриллэн толору хааччыллыыбыт 27 сана суһал көмө массыынатын Дьокуускай куораттаа уонна 15 улууска түҥэтиллибит: 214,5 мил. солкуобай суммалаах мэлдьи тэриллэн аныыластыыбыт.

5 фельдшер-акушер пуунна үлэҕэ киирдэ: Таатта Чычымаҕар, Горнай Аҥымаҥыгар, Намҥа Граф Биэрдэгэр, Аллаҥар Халыма Походскайыгар, Бүлүү Күүлэйэннигэр. Дьокуускайга ороспуубулугуҥаабы онкологическай диспансер бастакы уонна иккис учаастын, Верхоянскай ойуоҥ Баҕаҕай бөҕүөлүгэр бальницаны, Аллайыаха улууһугар Русское Устье селиэнньэтигэр фельдшер-акушер пуунун тутуу салгыы ыытылыннылар. 33 больница 43 объектар хааччыллыбыт оромуон оноҕуулунна.

2017 сылга Дьокуускай куораттаа 130 куойкалаах, сылга 2 500 дьахтары торопор уонна симиэнэҕэ 130 кинини көрөр кыахтаах Ороспуубулугуттэҕи перинатальнай киин тутуллан үлэҕэ киирдэ. Бу киин бастакы пациэнтэрин 2018 сыл күлүн тутар ыйын саҥатыгар көрсөрө бэлэмнэнэр.

2017 сылга (2015-2017 сылларга) 162 түөлбэҕэ **арыыны бородуукуйатын быыстархай аныыта бүкэтин бобулунна** (2016 с. – 92). Арыгыны уларыйтарыы бэлиитикэ күүскэ ыытылыыбытын түмүгэр юнниики 7 сылга ороспуубулугуҥа итирик турукпаах сылдьан буруйу оноруу ахсаана аан бастан аҕыйаата: бу көрдөрүү таһыма 2016 сылтан 6%-нан түстэ.

Патриотическай иитии

ОҔОЛОРГО „ЮНАРМИЯ“ ЗНАМЯТА ТУТТАРЫЛЫННА

Бэйэл Кыһыл армия тэриллибитэ 100 сылынан анал хамыһыйа оройуоннарга баар байыанай комиссариаттары боробиорскэлэнэ, үлэлэрин биилэнэ буола турар. Анал хамыһыйа Хаалыыга, Ытык-Күөл военкоматтарын боробиорскэлэтиэр. Дьокуускайга тоҥон ирэн, тохсунньу 24 күнүгэр И.М. Павлов аатынан Чурааны орто оскуолатыгар ОМУ байыанай иитиитин уокурутун начаалынын солбуйаччы, полковник М.В. Черников, патриотическай иитии отделын начаалынга, подполковник О.В. Цибиковтов, СО байыанай комиссар солбуйаанньыта, полковник С.П. Спиридонов, Таатта уонна Чурааны уокурутун байыанай комиссара, подполковник Н.М. Андреев уолта. ыаллыыттаахтар. Оскуолаҕа байыанай-патриотическай иитии хайдах ыыталларын биистиэр.

И.М. Павлов аатынан оскуола „Байыанай Алаан Аат“ музейын үлэһитэ С.И. Никитин ыаллыыттарга музей экспонаттарын кордорго, историяттан сиҥнэлин көрдөтө. Оскуола дириэктэрэ М.В. Дьячковскай коллектив үлэтин-хамнаһын хайдыстарын сырдатта.

Спортивнай саалаҕа „Юнармия“ оҕо хамсаһыылар анаммах үөрүүлүүн линейка буола. Барыта 6 оҕо байыанай-патриотическай кулуубун кыттыбыт. Оҕолор байыанай кириинэ, тахсыыга, строевой хаамыыга, автомат ыҥыыга, хомуйуугга сатабылларын көрдөрдүлэр.

Полковник М.В. Черников үөрэтиэчилэри, оскуола коллективын эҕэрдэлээтэ уонна оҕолорго „Юнармия“ знамятын туттарда.

Ыаллыыттар оҕолору байыанай частарга, музейдаргa сырытыннарыыга, байыанай форма булуутуттар дьаһалталарын сөбүн уолта. этиллэр. Полковник О.В. Цибиковтов Россия байыанай училищелэригэр хайдах туттарсан киирэргэ суоттаан биэрдэ.

Солбуйт 6 киһиттэх делегация оҕолору байыанай-патриотическай иитии үрдүктэһиэннээҕин болжоттулар, эссэ уонна сайдан, туһан иэдэстэрэ бэлэмнэстилэр, эссэ

Марфа ПЕТРОВА

Биһиэхэ суруйаллар

Биир санаанан өйөөтүлэр

Болгоно нэһилиэгэр ахсыыны 27 күнүгэр дьаһалта баһылыктын В.В. Макарова отчуота буолла. Онно сиэнэ тас оскуола тутулун үлэҕэ киирбитэ, нэһилиэнньэ арыыгыттан аҥаастаан чөл олоҕу тутуһуута туруммута, киирэр аартыкка Аарка тутуллубута, үлэҕэ, общественнай хамсаһыыга ситиһиилэр баалгара ыйыллыыбыта.

Нэһилиэкэ 2018 сыл Туҥсаран онтуруу (благоустройство) сылынан биллэриллэн, үлэ тэпиннэктик саҕаланна. Биэс түөлбэлэн үлэ анал быыбаннан сурунноно, курдуоскалар, түмсүүлэр үлэлэрэ тэриллэн эрэр. Тыа хаһаайыстыбатынан ыччат дьарыктаныыта, олохсуйуута болҕомто кириитэр турар.

Туҥсаран онтуруута үлэ быыбаннан ыыталлар. Оҥ курдук "Олохтоох инициативалары өйүүр программаҕа" кыттан, В. А. Саввин аатынан Норуот айымныытын дьиэтин туҥсарыы, ороруонтойын саҕалаата.

2017 сылга маанык бырайыак тахсыбытын иэстэ, Болгоно олохтоохторо иэ бырайыакка кыттар баҕалаахтарын биллэриэхтэр, сэтиннэ 2 күнүгэр нэһилиэк олохтоохторун уопсай мунньахын тэрийиэхтэр. Бу мунньахха уопсайа 78 киһи кыттыыны ылла. Мунньаҕы нэһилиэк дьаһалтатын баһылыка В.В. Макарова салайан ыытта. Нэһилиэк общественнэ И.М. Слепцов бу программаҕа кулуун дьиэтин ороруонтойун киллэрбит нардатын чоҥкуулаан этии киллэрбитин учуутал, сиэнэ бэлэрэнэ Д. Г. Жирикова ойоҕо уонна бу кулуун тымныытын, ис-тас көстүүтэ эрэлэрбитин, муостата тэлэй буолбутун дьон дорообуйыыгар кутталлаахтык этэ. Дьону тумор, сыныйар сирбитин туҥсаран, ороруонтоо үн буолан санаалыы тыыннырбыт ким ирдэбил буолбутун ыйда. Онон бу программаҕа үлэлэнэргит диэн олохтоохтору ыыталла. Ыччатар аатырыттан тыа хаһаайыстыбатын специалиста Д. И. Селиверстов ыччаты түмэр, көрдөр сирдиир, сайдар сирбит кулуун буоларын этэ уонна Норуот айымныытын дьиэтин хаһыатаабыт ороруонтуун олохтоох инициативалары өйүүр программаҕа киллэрэр нардатын туруорута. Мунньах кыттыылаахтара 2018 сылга бу программаҕа В.А. Саввин аатынан Норуот айымныытын дьиэтин ороруонтуурэ, туе үбү уларга быһаарыы таһаарда. Көҕүлүүр болох бороссийскэй депутат Н.Н. Бутусов тальыынна.

Т.П. ЕФРЕМОВА, библиотекарь.

Хоптоҕо нэһилиэгэ "Олохтоох көҕүлээһиннэри өйөөһүн" программаҕа кыттыыны ылар

Хоптоҕотооку "Үрдүк" норуот айымныытын киниэр 2017 сыл муус устар 21 күнүгэр «Олохтоох көҕүлээһиннэри өйөөһүн" программаны дьүүлэтиннэ 246 киһи кыттыылаах нэһилиэнньэ уопсай мунньаҕа буолбута. Мунньахха "Всемирнай" банктан О.А.Борзова, Чурааны улууһун үн уонна экономика управлениетыттан Е.Н. Кожанова кыттыылаах ыыбыттара.

Мунньахха 3 бырайыак комуоскэммитиэтэн, куоластаабын түмүгүнэн, нэһилиэнньэ "Спортивнай стадион" бырайыатын ойообүгэ уонна хас биирдии хаһаайыстыбаттан 1000 солкуобайынан кыттыһарга быһаарыы ылыммыттара.

Ыам ыйыттан саҕаламан, нэһилиэнньэттэн, спонсордуттан 348 тыһ.солкуобай, олохтоох бюджеттан 152 тыһ.солкуобай, Саха Өрөспүүбүлүкэтин үбүттэн 1 молуйуон солкуобай бырайыакка көрүллэн, үлэ-хамнас саҕаламмыта. Күонкурустар ыытылланнар Игровой комплекс, таҥырыа дьарыктаах тренажердар кэлбиттэрэ уонна 100 миэстэлээх трибуна оноһуллубута, стадион сиригэр буор кууллубута. Былаанныыллар үлэлэр түмүктэнэн, Спортивнай стадион бастакы түүмүгэ бүтэ.

Саха Өрөспүүбүлүкэтин Правительствота хас биирдии нэһилиэкэ, улууска маанык программалары ойоон, үн-харчы көрөн нэһилиэк социальнай-экономическай сайдыыларын ылахан күүс-көмө буолар.

Быйылгы 2018 сылга бириги нэһилиэк бу программаҕа кыттан спортивнай стадиоммутун ситэрэн, сүүрүгэ анаммах дорожка онтуруута үлэлэнэбит.

Хоптоҕо нэһилиэгин дьаһалтата.

Оҕолорбут ситиһиилэрэ

Оҕо искусство оскуолатын ситиһиитэ

Тохсунньу 10-12 күннэригэр Дьокуускай куорахха Өрөспүүбүлүкэтээҕи 18-с төгүлүн ыытыллар „Саха сирин саҥа аатыттара“ („Новые имена Якутии“) фестиваллаах дьарыктыыр оҕолор күрэхтэригэр А.П. Гоголев аатынан Чурааны оҕо искусствотын оскуолата ситиһиилээхтик кыттыбыт кэмэ. Оҥ туһунан оскуола дириэктэрин А.И. Сивцеваны кытары кэпсэттим.

-Үтүө күнүнэн, Алла Иннокентьевна! Ситиһиилэх солбуйуутунан эҕэрдэлиибин. Күонкурус сыалынан-соругун туһунан кэпсээ эрэ.

- Күрэх сүрүн сыалынан саҥа талааннары арыйыы уонна кинилэри өйөөһүн буолар. Барыта аҕыс хайыстаҕа Саха сирин араас мунньуттан 7-18 саастаах 336 оҕо кыттыыны ылла. Оҥ курдук,фортепианоҕа, струннай, хаардыай уонна духовой инструмента, академическай ырыаҕа, фольклорга уо.д.а. күрэхтэстилэр. Муусука үрдүкү Оскуолатын, Оҕо искусство оскуолатын уонна Дьокуускайдааҕы музыкальнай колледж преподавателлэрэ, Саха сирин үтүөлэх артыыстара уонна культуура туйгуннара дьүүллүүр сүбэҕэ үлэлэстилэр. Онуо таһынан норуоттар икки ардыларыгаҕы күонкурустар лауреата, пианист Санкт-Петербуртан Мария Харсель ыаллыыттаах.

Бу күрэхкэ хас оҕо ханнык хайыстаҕан кыттыыны ылла?

- Бириги оскуолабыттан уопсайа 20 үөрэнээччи кыттыбыт. Духовой отделениеттан 13 оҕолоох оркестр, онуо таһынан 6 оҕо сольнай оонньуута күрэхтэстилэр: Дамир Чириков, Дамир Петров, Юлия Пермякова (труба), Аэлита Старостина (флейта), Лия Иванова, Чэмэлинэ Толстоухова (кларнет).

Вокал кылаабыттан уонна хор кылаабыттан Артур Гурьев, Богдан Степанов, Саҥдаара Михайлова, Дайаана Оконеншикова „Академическай ырыа“ хайыстаҕа кыттыылар. Оттон фортепиано кылаабыттан, Алик Попов, Кристина Катаринова, Аня Шамаева кыттыылар.

- Оҕолор дьолуйуулар, тоҕо бэлэмнэстэрий?

- Күонкурус уопсай тэрээһинэ үчүгэй, табыллыбыта. Оҕолор Муусука үрдүкү оскуолатын колледжтарыгар түспүттэрэ. Онно олорон, остолбуойга аҥаан, дьарыктаан сүрдээҕин эбиннилэр. Муусука үрдүкү оскуолатын үөрэнээччилэрин, атын улуустан кэлбит оҕолору көрөн- истэн үөрэнэллэр, сайыннылар. Оҥ иннин улаханнык дьолуйбуттар.

- Тоҕо ситиһиини аҕалыгыттий?

- Быйылгы 2018 сыл бириги улууспутугар Оҕо уонна ыччат дьоҕурун сайыннарыы сылынан биллэриллибитэ. Онон оскуолабыт бу сылы үчүгэй ситиһиилэрдээх саҕалаата. Оҥ курдук, трубаҕа Дамир Петров, кларнеккэ Лия Иванова, академическай ырыаҕа Саҥдаара Михайлова уонна духовой инструментта оркестр дипломнаах үрдүк аатын сүктүлэр. Онуо таһынан трубаҕа „Кыайыыга дьулуурдаах“(„За волю к победе“) анал бириэмийэ Дамир Чириков уонна дьүүллүүр сүбэ анал бириэмийэ Юлия Пермякова ылыллар.

Бириги оскуолабыт оркестра дьүүллүүр сүбэни уонна кэрэхчэлэри сохторго. Күонкуруска 7 инструментта тэпиэн оонньуур оркестр диэн суох эбит, барыы биир инструментта оонньуур ансамбллар кыттыылар. Оссо 6 оҕону сольнай хайыстаҕа бэлэмнэтэн аҕалыбыт преподаватель эмиэ суох. Бириги эрэ кэскилэх преподавателбит В.В. Иванов эрэ баар этэ.

- Алла Иннокентьевна, кэпсээнит иннин махтанабын. Оссо даҕаны оскуолаҕыт сайда, үүнэ, Чурааны аатын аатта турдун, ситиһиилэх үөрэнээччилэрэ, бэриниилэх үлэһиттэрэ!

Кэпсээтэ Марфа ПЕТРОВА

Прокуратура иһитиннэрэр

Чурапчы улууһун прокуратурата: «Нэһилиэннэ судаарыстыбаннай уорганнарга уонна олохтоох бэйэни салайыныы уорганнарыгар сайабылыанньаларын көрүү түмүтэ Россия Федерациятын Президенин администрациятыгар отчуоттанар буолла»

2006 сыл ыам ыйын 2 күнүнээҕи 59 №-дээх «Россия Федерациятын гражданнарын сайабылыанньаларын көрүү бэрэстэбилин туһунан» Федеральнай Сокуон 2 ыстатьйатыгар ыйыллыбыт гражданнар тус бэйэлэрэ эбэтэр сүрүннэн судаарыстыбаннай уорганнарга уонна олохтоох бэйэни салайыныы уорганнарыгар туһайан үнүгүнүктэрин сөп.

Бүтүннүбүт Сокуон 9 ыстатьйатыгар ирдэбилинэн, сүрүннэн кирбиит үнүгүү, сайабылыанньа хайаан да 30 күн иһигэр көрүллүөн, эппиэт тиксэриллиэхтээх.

Россия Федерациятын Президенин 2017 сыл муус устар 17 күнүнээҕи 171 №-дээх ыйааҕынан судаарыстыбаннай уорганнарга уонна олохтоох бэйэни салайыныы уорганнарыгар ый аҥын дьон үнүгүтүн көрүү үлэлэрин түмүтүн Россия Федерациятын Президенин Администрациятыгар отчуоттуур эбээһинэс сүктэриллибит.

Оҥ курдук, туһаннаах уорганнар ый аҥын дьон сайабылыанньаларын бэриллибит эппиэт куоластыйын Саха Өрөспүүбүлүкэтин Ил Дарханын уонна Бырабыыталыстыбатын администрациятыгар ыытар буоллулар.

Дьон үнүгүтүн (сайабылыанньатын) көрүү түмүгүн отчуоттаһыан судаарыстыбаннай уорганнарга уонна олохтоох бэйэни салайыныы уорганнарга бу хайысхаҕа болҕомтолоохтук үлэлиргэ, сокуонунан көрүллүбүт болдьохтоох үнүгүтэ эппиэт тиксэрэргэ хонтуруолу күүһүрүү бэлэм көрүлэ буолар.

Убаастабылыах Чурапчы улууһун олохтоохторо! Өскөтүн Эйиэ үнүгүтүн (сайабылыанньаҕытын) көрүүгэ судаарыстыбаннай уорганнар уонна олохтоох бэйэни салайыныы уорганнарга сокуон нөҥиитин таһаарар түгэннэригэр Чурапчы улууһун Прокуратурата үнүгүү суруйан, бырааптыын комуоскинэтохтуун сөп.

Улуус Прокуратурата үлэ усулуобуйатын бэрэбиэркэлээтэ

Улуус Прокуратурата тэриллэрэ үлэ усулуобуйатын тэрийиллэрэ сокуон ирдэбилин тоҕо туһаланарын бэрэбиэркэлээтэ.

Оҥ курдук, РФ Үлэ кодекһын 163, 212 ыстатьйалара ыйаллыбыттан, үлэ биэрэччи (работодатель) тэриллэҥ соготоох, харыстабылаах үлэлиир усулуобуйатын тэрийэр эбээһинэстээх.

Бэрэбиэркэ түмүгүнэн, Чурапчы улууһун тэриллэрэ үлэ усулуобуйата харыстабылаах буолуутуттан болҕомтолоохтук сыҥьааннаахтарын көрүнэр.

Оҥ эрдэҥ, сүрүн көрдөрүүлэр маннык: үлэ усулуобуйатын туһаайан быһаарыылар суохтар, тэриллэрэ үлэ харыстабылаах буолуутун аныы инструктаж программалара ыытыллыыллыбатахтар, сыҥьааннаах инструкциялар сүрүннэриллэ тоҕоруллубаттар, үлэһиттэр бу хайысханнан сокуон нормаларын билиэхтэрин бэрэбиэркэлиир хамыыһыйалар тэриллибэтэхтэр.

Бүтүүлүбүт иннэҥэстэрин оҥ улуус Прокуратурата 2 тэриллэ салайаччыттан аатырыгар сокуон ирдэбилэрин көрдөрүү туһунан представление киллэрэ, бу миэрэлэр көрүллүүлэрэ хонтуруолга сылдьар.

Чурапчы улууһун Прокуратурата.

ЭҺЭРДЭЛИИБИТ!

Чурапчы улууһун Хоннорор нэһилиэгин олохтоохторо, И.Е. Федосеев-Дьааҥы аатынан сүрүннэрэ суоттарыан, 45 сыл устата нэһилиэк үрдүкү оскуолатыгар, үлэ суоһастаахтык үлэлии сылдьар ***ЮРИЙ ИВАНОВИЧ РУМЯНЦЕВЫ*** *70 саастаах туойбуккунан, ытыактык-истиэнэтик эҕэрдэлиибит!*

Бэрэбиэстэргэ күүс-көмө, үлүү сүбэлэт буоллун сылдьахтарын мунурдаах сүүс мастаныбыт!

Күндү кэпсиитиигэр ыарыы ыытаатаатын, кырдьыы кытыгыстаатын, курдук сырдык сахаа, үөрүү эрэ арыгыстаатыныттан бөҕөлөт бастыгын аныыбыт!

Эҕэрдини кытта көрсүнүн, ааҕыллыын, күлүүннэриҥ, сиэниҥ!

БИЛЛЭРИИЛЭР / ОБЪЯВЛЕНИЯ

Зиниэ Семенович Дьяков аатыгар бэриллибит байыаннай билиэт сүтүгүнэн, дьиэҥэ суох буолуна ааҕыллар.

Биллэрии

Убаастабылыах Чурапчы нэһилиэгин олохтоохторо!

2018 с. олунньу 2 күнүгэр Чурапчы нэһилиэгэр Саха Өрөспүүбүлүкэтин государственнай бюджетын тоҕоостоох уорганнарын 2017 сылгааҥы үлэлэрин отчуота буоларынан, СӨ Правительствотын уонна министиэристибэлэрин, бюджеттэрин бэрэстэбилиэстэригэр нэһилиэк олохтоохторун кэпсиллэрүн туһунан иһитиннэрэбит. Улуус дьаһалтатын дьиэтигэр 3-с этээскэ, күнүс 15.00 – 16.30 часкаа диэри көтөҥнүг ыйыытыыллыаҕытын, эппиэттэтин, туруорсууларгытын биэриэхтэрин сөп. Эрдэттэн суруйарыҥ: 41-184, 41-282, 89142923799 №-нээх, эбэтэр улуус дьаһалтатыгар 302 хоскоо ыытыллар. Маныаха ыйытыыны ис хоһоонун отчуот бөлөҕүн бэрэстэбилиэстэригэр чопчу сыҥьааннаах буоларын ирдиэҥ.

Олохтоохтору ПТО маннык бэрэстэбилиэстэрэ кэпсиллэр: М.Д. Гуляев, СӨ Правительствотын Председателин солбуйаачыта; Б.С. Васильев, СӨ сирэ, байҕа-дуоҕа сыҥьааннаахтыларыгар министиэристибэтин департаментын салайаачытын солбуйаачыта; А.В. Готовцев, СӨ ОДьКХ тэриллэтин генеральнай дириэктэрин солбуйаачыта; Дь.А. Чичиков, СӨ Дорообуйа харыстабылыгар министиэристибэтин мелиоративнай комплекстаах хонтуруолуур департамент салайаачыта; М.И. Лоскин, Мелиорация уонна тыа хаһаайыстыбатын уонан хаачыйар тэриллэ управлениетын салайаччытын солбуйаачыта; С.А. Сарыылаан, СӨ Ветеринарияҕа департаментын отделын салайаччыта; В.В. Чичигиэров, Тыа хаһаайыстыбатын министиэристибэтин тыа сирин территорияларын сайыннарыыҕа департаментын салайаччыта; Синяев Г.А., СӨ Үөһээ министиэристибэтин өрөспүүбүлүкэтээҕи казначейыстыбатын департаментын салайаччытын солбуйаачыта; М.Ю. Присяжный, СӨ уорпоос уонна наукаҕа министиэрин бастаҥы солбуйаачыта.

Чурапчы нэһилиэгин дьаһалтата.

Күнүү ийэлэрэ, эбэлэрэ, хос эбэлэрэ, Болоҥо нэһилиэгин олохтоохо

ЛЕБЕДЕВА Ванда Васильевна

олохтон туораабыттаан, дьаҥнаабыттаан Людмила Николаевнаҕа, кэргэнэр Семен Семенович Егоровҕа, оҕолорутар, сиэн-хаҕыстар,биэрэ тэрилгэ бүтүннүгэр, аймахтарыгар дириҥ куттуурбаммытын тиэрдэбит.

З.Захарова, А. Софронова, О.Дьячковская, Л.Пестрякова.

Мырыы бөҕүөлүгүн олохтоохо, үлэ бэтэрээнэ, убаастыыр күнү таайбыт

ЗАХАРОВ Николай Гаврильевич

олохтон туораабыттаан, оҕолорутар,сиэн-хаҕыстар, кыайыгыттэриҥэр, күүгэннэриҥэр дириҥ куттуурбаммытын тиэрдэбит:

Титовтар, Семеновтар, Поповтар, Кривошапкиннэр, Макаровтар, Кузьмиповтар, Поповтар, Канаева, Собакиннэр, Балчаниннэр.

Күнү таптыыбыт эбэтэ, үлэ, тыыл бэтэрээнэ, Соловьев нэһилиэгин олохтоохо

ДРАГУНОВА Марфа Алексеевна

олохтон туораабыттаан, кэпсиэбэтэрэ Марфа Васильевна Дьячковскаяҕа, кини дьиэ кэргэнэр, чугас аймахтарыгар дириҥ куттуурбаммытын тиэрдэбит.

И.М. Павлов аатынан Чурапчы орто оскуолатын коллектива, профкома.

Үлэ, тыыл бэтэрээнэ, Болоҥо нэһилиэгин бочуоттаах олохтоохо

КАРТУЗОВ Сивой Николаевич

бу дьыл, тохсунньу 24 күнүгэр ыарахан ыарыытыттан олохтон туораабыттан дириҥник курутуйан турабыт, аймахтарыгар, биэрэ дьонтутар иһитиннэрэбит.

Кэргэнэ Раиса Георгиевна, оҕолоро, кыайыгыттэрэ, сиэннэрэ.

Куттуурбаммытын тиэрдэллэр:

Болоҥо нэһилиэгин бочуоттаах олохтоохо,тыыл, үлэ бэтэрээнэ, ВДНХ кыайыы хомус мэтээлин хаалтар Картузов Сивой Николаевич ыалдьан олохтон туораабыттан, оҕолорутар, сиэн-хаҕыстар, аймахтарыгар Болоҥо нэһилиэгин дьаһалтата, бэтэрээннэр сэбиэдэрэ, "Харбанай" түөлбэ олохтоохторо.

Чурапчы нэһилиэгин олохтоохо, Чурапчы улууһугар культуура эйгэтигэр 50 сыл эҥкилэ сүрдээх үлэлээбит СӨ культуурабын туйгуна, СӨ кинотын туйгуна, үлэ бэтэрээнэ, "XX-е үйэ культуура эйгэтин бастыҥ үлэһитэ", "Үлүөр кылгаанын ийин" "Улуу Октябрьскай революция 80 сылга", "Сэбиэской Сойуус Маршала П.К. Жуков" мэтээл хаһаайына, ытыктыыр күнү эҕэлийэ

ДЬЯЧКОВСКАЯ Екатерина Еремеевна

ыарахан ыарыытыттан олохтон туораабыттаан, балыстар Екатерина Васильевна Ивановаҕа, кини дьиэ кэргэнэр, чугас аймахтарыгар дириҥ куттуурбаммытын тиэрдэбит.

И.М.Павлов аатынан Чурапчы орто оскуолатын коллектива, профкома.

Куттуурбаммытын тиэрдэллэр:

- Чурапчы нэһилиэгин олохтоохо, СӨ культуурабын туйгуна, СӨ кинотын бэтэрээнэ, "XX-е үйэ культуура эйгэтин бастыҥ үлэһитэ" Дьячковская Екатерина Еремеевна олохтон туораабыттан, оҕолорутар, сиэн-хаҕыстар, чугас дьоҥнутар Ярославскай аатынан уулуоса 12 №-дээх дьиэтин олохтоохторо.

Кэриэстэбил

КҮНДҮ ИЙЭБИТИН АХТАБЫТ, СУОХТУУБУТ...

Таптыыбыт ийэбит, эбэбит, хос эбэбит, Герой-Ийэ, үлүгэрдьэл бэтэрээнэ **Куличкина (Пинигина) Матрена Михайловна** бу орто дойдуттан ыарахан ыарыытыттан буоллаҥнаахтык барбыта отуннуу ый 2 күнүгэр 40 хонуутун туолар.

Биниги ийэбит 1935 сылыгыттаа от ыйын 21 күнүгэр Таатта улууһун Дьүлүй нэһилиэгэр күн сирин көрбүтэ. Ийэтэ Софья Захарова – Кытаанах нэһилиэгиттэн төрүттээх, кини ийэбит 3 аҕар ыйыыгар олохтон туораабыт. Аҕата Михаил Константинович Пинигин– колхуос төрүү үлэһитэ, нэһилиэгэр улахан штарыыстаах, саҥыыр тыллаах. Аалыах- Үүнүгэн таһаҕас таҥыыларын үгүс сыраҕын бэрбит киһилэр буолар. Онон ийэбит барахсан оҕо саҥыыр маанаа ийэ хаҥыс майгынын, сыгынньыттын, мөкүүгүн-этиигин билэн улаатыта. Оскуолаҕа 4-кө кыбааны сиппэ үөрэппэккэ, быыстаан ылан, хотон үлэтигэр ыытыа аныыта. Ийэбит наһаа намыын кэпсиэхтээх, эйэх хоһоону нойосуус биэрэ. Быыларгы ырыалары ыллаан ийэтигэр, үөрүгэр. Имигэс тарбахтарыныҥ, остуолга олорон тарбахтарын сүүнэхтэриэн „барабаан" оксон ырыа маҥыыларын таһаарара, уруйдуурра, кумааҕыйан кырдьара.

Быыбарыыр саалҕа сылдьыгар, колхуос председателэ Жирков ийэлиэгэн быыстаан ылан, бойотин таҥнан көтөрүн, сыарҕалаах аттыгар олордон Таатта Амматыгар ыраабыкан эмийиэгэр Анастасия Аввакумовнаҕа сыҥьаран олордон, субан суолу көрүүгүгэр анньыр.

Аҕабыт – Чурапчы улууһун Түөйэлиэгэн төрүттээх. Аҕыс саҥыыстан булка эриллэн, хара өлүөр диэри бултаан-алтаан, 11 оҕолуун нитэн-наҥаан, атахтыыгар туруоран, 66 саҥыыр ыарахан ыарыытын барбыта.

Ийэбит 1955 сылыаахха, Маай ыраах ыраатыгын бинир хонук иннинэ, Олуолуун сиригэр кайыыт буоллан хоммут.

Ийэбит сүктэн хоммут сирин-ыраах торообут дойдутун курдук саныыр 62 сыл оборон аастыа. Эйэх сиэн эбэтэ, хос эбэтэ буолар гуруппутун бастыҥ, тоҕоруу дьоҥнуур солуу оборон бэрэ.

Аҕаа бэйэбитин көрийэ сылдьыы, сиэннэриҥ, хос сиэннэриҥ оҕолоон, оҕолорутар үлэлиир усулуобуйаны тэрийэн, тоҕо күүтэ кылгыарыыны комолосто. Ийэбит уйан дуоҕаах, сымнаҕас майгынныах буолан үгүс ыалдьыыгыттаах-хаһыгыттаах этэ. Кинбит ыалдьыыта итии нойон кунпутунан, остуолуттарыгыттан сылдьар этэ.

Оҥ да иннин нэһилиэгин дьоно-сэргэлэ ыытыктыырын биилэрэн, тиҥэх суолуттар аттаарыыта, комолосто.

Комо-ойобут буолбут нэһилиэктэн бэйэлэнэр Людмила Васильевна Ефремовнаҕа, „Комшекс" бааһынай хаһаайыстыбаҕа. (М.П. Михайлов, И.П. Парфенов), Бааныа коллективтар (сэб. Т.И. Дьячковская), „Сайдыс" сылгалаах кэмпиэнэр (дир. В.Л. Аркакова), ийэбит дьоҥнорторуттан, биэрэ үөрүммит үөлэлэнэхтэрбититтэн, аймах-биэс люммутутар, барҕа махтанныыр тиэрдэбит, олохтоохтор дьоҥ-сорунуу, үлэлиитэр үрдүк ситиһиилэри баҕарабыт.

Оҕолоро, сиэннэриҥ, хос сиэннэриҥ.

Кылаабынай редактор – А.А. ЗАХАРОВ.
Эдиэтиэр сэмэтиэнэ, сурук оскуола – А.Н. ЗАХАРОВА.
Экономика, тыа хаһаайыстыбатын отдела – А.М. СЛЕПЦОВ.
Корреспондент – С.А. ЖЕНДРИНСКЭЙ, М.В. ПЕТРОВА.
Таҥаара – Л.К. ПОПОВА.
Бэлэхтээтэ – Ф.А. ПРОТОДЬЯКОНОВ.

Тэрийэн таһаарааччылар: СР Правительствата, Чурапчы улууһун "Сана олох" редакционнай-издательскай холбоҕун автономнай учреждение. Росомнадзор СР управлениетыгар 2012 с. кулун тутар 15 күнүгэр регистрацияламмыт нөмүрэ – ПИ №ТУ14-0238.

Редакция, издатель аадырыһа: 678670, Чурапчы сэл., Карл Маркс уул., 26 "а". Телефоннарбыт: редактор – 41-332, отделлар – 41-265, 41-368. E-mail: sanaolch@mail.ru, сайт: sanaolch.ru, instagram: @sanaolch

Бэчээкэ сакаас: № 7 (11433). Көмөйдө: 1,5 бэч. лист. Тиэрэ: 1325. Хаһыат сыаната: 10 сомк.

Сана олох

Автор сурутар хоолтор сонун редакция позициятыгар моҕолоо он пуолуу биилэрэ. Сурунаал ыытыллар чаастарын кыраахтаатыылэрэ электронной версиятыттан туспа буолуо сүүрэ.

Хаһыат бэчээккэ бэриллэр графика: 16 ч 00 м. Бэчээкэ бэриллиннэ: 16 ч 00 м. "Сана олох" редакционнай-издательскай холбоҕунка 29.01.2018 с. офсетка бэчээтэннэ. Типография аадырыһа: 678670, Чурапчы сэл., Карл Маркс уул., 26 "а". Индекса: 54907. Хаһыат надиэлэҕэ иккитэ оптуоруннньукка, бэтиинсэҕэ тахсар.